

המערכה על ההרינג

מוגש: ע"י צוות חוקרי המכון וצוות המעבדה
בעריכת: הרב מאיר שטורן

חשש לתולעי אניסאקיס בדג ההרינג באופני העיבוד השונים תוצאות הבדיקות האחרונות של המכון

לאחר פרסומי המכון הרבים אודות תולעת אניסאקיס המצויה בחלק מהדגים, ב"ה הייתה התעוררות מרובה בציבור להקפיד יותר על בדיקת דגים ללא טפילים ולחפש בחנויות דגים שיש עליהם את חותם המכון "נבדק ללא חשש טפילים". במסגרת ההתעוררות המרובה נשאלו פעמים רבות אודות תולעי אניסאקיס בפרוסות ההרינג עם צבע, וללא צבע, המוגש באירועים שונים, האם יש לחוש לתולעים במוצר הסופי.

ידוע ומפורסם כי בדג ההרינג יש תולעי אניסאקיס רבים במעיו, בדפנות הבטן, ועל גבי איבריו הפנימיים של הדג, ומוצאים תולעים רבות מאד על ביצי הדג המשמשים לתעשיית הסלטים. [ולכן צוות מומחי המכון מסייע למפעלים הגדולים בארץ, או כשמעמיד מומחים על צוות ניקוי לכל ביצה וביצה. או כבר בחו"ל עושה ייצורים מיוחדים עם צוות של שלשה מומחים המפקחים מתחילת התהליך ועד סופו, ולאחר שהכל מאושר כל דלי מוחתם חותם בתוך חותם ונשלח לארץ למפעלי התעשייה.

בבדיקות שעשינו בחו"ל במפעלי ההרינג הגדולים בנורבגיה התברר בוודאות כי אכן קיימים תולעים רבות במעי הדג, אולם למעשה אינם נכנסים לבשר אלא באופנים מסויימים, וכמתואר להלן, ועל כן לעיתים בוודאות המוצר נקי ללא חשש ולעיתים בנגיעות נמוכה ולעיתים בנגיעות גבוהה יותר.

נצטט לקמן ממכתבו של יו"ר המכון שליט"א במכתבו אל הגאון רבי שלמה מילר שליט"א מקנדה [והיא הודפסה כעת בשו"ת "שש משור" בחלק האחרון "קונטרס על תולעים בדגים" בסי' יב]:

בדיקה שעשיתי בנורבגיה בימים האחרונים:

וכיון שכהרגלי אני רוצה ללמוד ולראות את הדברים גם ללא מומחים, הזנחתי את המחקרים שעשיתי בעבר, ובחודש האחרון הייתי אישית בנורבגיה ושבע אחר היה צוות שלם מטעמי בנורבגיה ולהלן התוצאות:

מדובר בחברה שיש לה 11 מפעלים בנורבגיה של דג ההרינג בעיקר. נפגשתי עם מנהל שאחראי על הייצור בכל המפעלים כולם כלומר הוא המנהל כבר 20 שנה אל אופן הייצור בכל המפעלים. ולפני שניגשנו לבדיקות שוב ביררתי איתו האם אי פעם הוא פגש בבשר של ההרינג תולעי אניסאקיס [כי בבטן יש עשרות וכן על דפנות הבטן ועל הביצים וכו'] ותשובתו היא: שהוא עוקב כבר שני עשורים אחרי התולעים הללו ואף פיתח מכונות מיוחדות להסיר את התולעים מביצי הדגים [כעת הם הגיעו לפיתוח מדרגים שיכול הרבה לפתור את בעיית תולעי אניסאקיס בביצי הדגים] – אולם בשיטת הדיג שהם עובדים כבר עשרים שנה, הוא מעולם לא ראה תולעת אחת בבשר הדג. והוא הוסיף והסביר ואני מצטט אותו כמעט מילה במילה: בשיטת הדיג שלנו שהיא דייג שמעלים את הדגים מהים וישר מכניסים אותם לצי'לרים = מיכלי ענק של מים קרים בקור של מינוס 2, ואז הדגים מתים מיד והתולעים ממשיכים את תנומתם שהיה בים, בקור הזה, אך הם נותרים חיים, וכאשר הדיג מגיע מירי יום למפעל הוא נכנס לבריכות ענק במפעל באותם תנאים, ועובר ישר למכונות עיבוד שחותכות את הדג לשניים לפרוסות "פילה" ומנקות אותו מכל דפנותיו, ואילו את כל חלקי הפנים יחד עם התולעים מפריד לצד אחר, ובחודשים דצמבר עד פברואר שיש גם ביצי דגים, הם מופרדים משאר חלקי הפנים, ועוברים עיבוד מיוחד, והכל במהירות ובמכונות אוטומטיות, ובמהירות של 15 טון בשעה! ולכן לעולם עד סוף העיבוד התולעים עדיין בתנומה ואינם פעילים ולכן אינם חודרים לבשר ולא לאף מקום.

ואכן, ביומיים שהייתי שם, לא מצאתי ולו בפרוסת פילה אחת תולעים, ומאידך בדפנות הבטן לפני העיבוד מצאתי עשרות תולעים וכולם מפותלות כלומר בתנומה וללא פעילות. וכאשר הפרדתי את התולעים והנחתי אותם בחוץ תחת אור לאט לאט תוך זמן קצר התחלתי לראות אותם שהם נפתחים ומתחילים בתווה.

ושבו שבוע לאחר מיכן הוצאתי צוות מהמכון לאותו מפעל, ונבדקו שם טונות רבות של פרוסות פילה דג ההרינג ולא נמצאה תולעת אחת! ומאידך השאירו עשרה דגים שנלקחו ישר מן הים, בתוך חדר מחומם, למשך יממה שלימה, ולמחרת בבוקר נפתחו הדגים וכולם [להוציא דג אחד] נמצאו תולעים כבר מחופרות בתוך הבשר! כלומר באלפי חתיכות פילה לא נמצאה נגיעות אחת, ואילו בעשרה דגים בודדים שנשארו לא בתנאי קירור נמצאו כמעט כולם תולעים מחופרות – האם צריך לדעת כב' הוכחה נוספת שאכן הם חודרים רק לאחר שהם פעילים שזה לאחר מיתת הדג באם משאירים אותו בתנאי טמפרטורה רגילים. [ויש להוסיף כי קיים גם שיווק של דגי הרינג שלימים ללא בני מעיים או אף עם בני מעיים, ואף פילה של הדג לא בפרוסות אלא "פרפר" שהוא כולל את שני צדדי הדג, ואזי כן נשאר חלק או קצוות של בני המעיים, ואיננו עובר את הנקיון המהיר המתואר לעיל, ובכל אלו האפשרויות ניתן למצוא אמנם לא ברוב אלא במיעוט ולעיתים אף במיעוט המצוי אף בבשר הדג. אך בפרוסות שעוברים נקיון מידי הם נמצאו לכל אורך הזמן נקיים לחלוטין].

ובתשובה נוספת שנדפסה בשות "שש משזר" בסיי יט לאחד מחכמי ב"ב כתב לו הגרש"ז רוח שליט"א את הדברים הבאים :

כב' ביטל את הדברים שכתבתי על כך שהולעת נמצאת בתנומה בעודה בתוך הדג, ורק לאחר היציאה מן הים, והטמפ' מעט מתחממת הטפיל חוזר לפעילות ולתנועה, ולכן יש חשיבות מרובה אם הדג עובר ניקוי מידי או שמשחים אותו. וכל זה על פי מחקרים שאנחנו בעצמינו ביצענו בהרבה מקומות בעולם. וכותב נגד זה כמה טענות. ואני תמה, שחבל מאד שמפקחי הכשרות מטעם כב' לא דיווחו לכם עובדה מאד מעניינת והיא שחברת שתחת כשרות כב' מייבאת לארץ דגי הערינג בכמה אפשרויות, אחד פרוסות פילה קטנות ומוכנות מהמפעל בנורבגיה, ואחד של פילה פרפר שלם, והנה פלא, הפרוסות נקיים לגמרי מכל תולעת בבשר, והפרפר יש בו נגיעות של סביב מיעוט המצוי. וכנ"ל בדגי הערינג עם בני מעיים יש הרבה פחות בבשר מאשר דגי הערינג ללא בני המעיים, ומדוע זה כך? וכנ"ל בדגי הבקלה שמקורם בארגנטינה יש תולעי אניסאקים לעשרות בכל דג במעיו, ואילו בפילה ללא עור המיוצר במפעל נקי כמעט לחלוטין. זאת ועוד, באותו מפעל בנורבגיה של דגי ההרינג, פתחנו עשרה דגים וניקינו מייד ונמצאו נקיים לחלוטין בבשר. ומאידך הנחנו כעשרה דגים בחדר רגיל וראינו בתוך מעיהם את התולעים מפותלות סביב עצמם, והנה בבוקר כל התולעים פעילים ונכנסו רובם המוחלט לתוכי הבשר, והכל מצולם ומתועד.

אכן כב' רבינו שליט"א, אלו העובדות האמיתיות, וחזן מכך שזה עמדת המדענים שכל עוד שהתולעת במים [ולא צריך טמפ' של מקרר כפי שרמזו כב' אלא טמפ' של המים] – תולעים אלו בתנומה, ורק לאחר הדיג הם מתעוררים לפעולה ויש חשיבות גדולה ונפ"מ עצומה, בין אם מוציאים את בני המעיים מייד ומנקים היטב את כל הדפנות מכל שיריים. או שמא משאירים חלק מהלכלוך. וכמו"כ יש הבדל גדול אם משאירים את הדג עם כל בני המעיים ואז התולעים מתחפרות בעיקר בבני המעיים, לבין אם מוציאים את בני המעיים אך לא מנקים לחלוטין ומותירים את הלכלוך הדבוק באופן טבעי בדפנות ויש בו תולעים שאז ההתחפרות שלהם בתוך הבשר, ותופעה זו אנו רואים מידי יום בדגים שונים, בשיטות דיג שונות ובמדינות מגוונות בעולם. וזו המציאות! [וכידוע עם מציאות ועובדות קשה מאד להתנצח עם סברות ככל שיהיו רהוטות]. ולאחר מציאות זו מתבררים הערותיו של כת"ר שליט"א בעמ' ק.

ובתשובה שנשלחה אל אחד האברכים בארה"ב בימים האחרונים הוא שב וכתב את עיקרי הדברים הבאים :

שאלה:

א' מה שהוכיח בענין הנסיון של ההערינג כו' שלא מצא איזה תולעת בהרבה דגים כו' שהיו מנקים מיד כו' ואילו באותם שהניחו מבחון מצאו כו', רציתי לברר לאחר כל הנסיונות והבדיקות להבין בדיוק את טיבה של ההוכחה.

תשובת יו"ר המכון שליט"א:

היום פשוט וברור, כי דברי המומחים שהתולעת נמצאת בתנומה במעי הדג בחייו, הם מוכחים לכל מתבונן. א. כי זו המציאות כשפותחים את הדגים מיד בהוצאתם מן המים הם מעוגלים סביב עצמם ומעולם לא נראו בתנועה מייד לאחר הוצאתם מן המים. וזה ראינו בעינינו כמה פעמים. ב. באם מנקים את הדגים לחלוטין כולל דפנות בטן מיד לאחר ההוצאה מן המים הבשר נקי לחלוטין. – וזה ראינו בעיניים בדג ההרינג בנורבגיה, וגם היום מה שמגיע לארץ כפילה ללא עור, שזה אורך כמה שניות מההוצאה מבריכת האיסוס של הדגים החיים המגיעים באותו יום מן הים ונכנסים לבריכה זו – כל הפילה הללו נקיים לחלוטין. ג. גם אם הדגים מתים אולם שוהים במים קרים מאד או בקרח (כלומר אפילו הם לא קפואים אלא בטמפ' קרה מאד), עדיין התולעים בתנומה, וגם אז אם הניקוי מידי הבשר נמצא נקי. – וזה אנו רואים בדיג של המרלוזה בארגנטינה שזה דייג יומי השוהה בקרח עד לניקויו תוך יום או יומיים. ד. בנוסף, גם אותם הנשאים בטמפ' רגילה והתולעים נכנסים לתנועה, עדיין כאשר בני המעיים נשארים בדג, הנגיעות בבשר נמוכה יותר מאשר כשמוציאים את בני המעיים אך משאירים לכולך המכיל בתוכו את התולעים שאז הם חודרים כולם לתוך הבשר.

שאלה:

שנית עיקר הדברים שהוכיח מהדגים "הק" שבאים מארגנטינה כו' ומאותם שבאים מסין, שאף שהם אותם מין דגים באותם שבאים מסין מוצאים תולעים כו' ואותם שבאים מארגנטינה לא מוצאים כו', אם הם ממש אותם הדגים?

תשובת יו"ר המכון שליט"א:

כאמור בארגנטינה, יש דייג יומי המגיע עם קרח למפעל ואז התולעים עדיין בתנומה. ובמפעל מנוקה לחלוטין מכל הצדדים ועובר שטיפה, ולכן הבשר בחזקת נקי. מאידך גם בארגנטינה וגם באלסקה שהיא הספקית של סין, הדייג הוא ארוך טווח ומעבדים הכל באונייה, באופן שפורסים הכל על הסיפון, ואז מתחילים את העיבוד, אופן העיבוד מחולק לשניים האחד: הוצאת הבני מעיים ללא ניקוי יסודי, ואז התולעים שבתנועה חודרים לבשר באופן מלא, וזה מה שמצוי בסלמון, סול, ושאר דגים מהים שמגיעים שלימים ללא בני מעיים. ואותם שמוקפאים כמות שהם עם בני המעיים נקיים הרבה יותר [כי גם הטפילים מוקפאים ומתים] וזה מה שמצוי ברוטברש מורינוס מאיסלנד שהגם שבמעיים יש עשרות הבשר יחסית מאד נקי [וכל זה להבדיל מההרינג שלא מוקפא אלא נשאר עם הבני מעיים בתוך מי מלח לכבישה, ואז יש להם זמן חיות שחלק מהם חודר לבשר, וגם בארץ אנו רואים שהם לעיתים מגיעים הטפילים חיים, וממש בימים האחרונים צולמו תולעים חיות שהוציאו אותם מהמי מלח שהגיעו כבושים בדלי]. ויש את הפילה שנעשה באונייה שכולל שטיפה וכו' רק שיש זמן ארוך יותר שהוא בטמפ' גבוהה על הסיפון וכיו"ב ושם מוצאים נגיעות אך נמוכה מאד, וזה מה שמצוי בארץ במרלוזה שמגיעה עם עור מהאוניות, [יש נגיעות אך עפ"ר המוחלט פחות ממיעוט המצוי כלומר פחות מ 10% וזה גם מה שמצוי בפילה הרינג עם עור שמעובד במפעל ויש לו זמן שהיה והוא גם איננו עובר נקיון ושטיפה ולעיתים מוצאים ממש שאריות של לכלוך [סדר גודל של קרוב ל 10%].

כל הנז' לעיל אנחנו רואים בעינינו כל יום בעבודה השומפת עם הדגים מכל המקורות הנז', כך שאיננו זקוקים לא למומחים ולא לאחרים וכל בר דעת רואה לבד שמקורם מבחון, ורק אח"כ חודרים אל הבשר [ואף שהמומחים כותבים שזה בד"כ משמע שיש חריגים, אבל עינינו לא רואות זאת, וגם אם יש זה מאד בשוליים].

לאחר שהתברר כל הנתונים הנ"ל מתברר כי יש אופנים בהם הפרוסות הקטנות מעובדות מפילה ללא עור ואז אכן נקי לחלוטין ויש שמוצרות עם פילה עם עור ואז יש חשש לנגיעות אם כי פחות ממיעוט המצוי. [נחשוב לציין כי בארה"ב לעיתים זה מיוצר מדגים שלימים ממש ושם לכאורה הנגיעות גבוהה הרבה יותר].

עם פרסום הידיעות הראשונות על הנגיעות באופנים השונים כתב הגאון השקדן רבי **משה מרדכי קארפ** שליט"א תשובה בהלכה שהמוצר הסופי יהיה כשר באכילה גם אם הוא הגיע מפרוסות פילה עם עור מכמה טעמים ולהלן תשובתו.

בענין החשש לתולעי אניסאקים בפרוסות דג הרינג

אודות מה ששאלו על פירסומים שונים שמצאו בבדיקת דגי ההרינג חמש-עשרה אחוז מנוגעים בתולעת האניסאקים, ובשלמים מצאו בשלושים אחוז, וזאת לאחר שבבדיקה ראשונה שנעשת ע"י חלק מאותם בודקים לא מצאו כלל תולעים. ולמענתם הואיל והבדיקה השניה נעשת במנורות כחולות ובשולחנות אור להיטיב הראיה בהבלטת התולעת ולכן מצאוהו, ושוב חזרו אותם בודקים ובדקו את הסחורה הראשונה במנורות כחולות ומצאו בהם גם מנוגעים כשיעור הנ"ל.

כל הנ"ל בהרינג לא מעובד אבל בהרינג מעובד המגיע לבית צבוע בכהה אין אפשרות לבדוק שאין התולעת ניכרת [וכן הדבר נוגע לפילה של דגי בקלה מרלוזה שבאים מארגנטינה והם בחזקת נקיים. אולם לעיתים ובפרט אותם המעובדים באונייה, עם העור שעליהם, נמצא בבדיקות, נגיעות שלעיתים הוא סביב מיעוט המצוי, ובד"כ הרבה פחות מכך].

הנה ידוע מה דנקטו הפוסקים בחיוב בדיקה במיעוט המצוי מדרבנן ולא מן התורה (ולהרמב"ם הוא רק מנהג) כמבואר כל זה ברמב"ן ריש חולין במלחמות, וברשב"א בהידושים על חולין מ: ובתורת הבית, ובר"ן שם, וברבי"ש סי' קס"ג, ועוד. וכמו שנקטו לדינא הב"ח רס"ט והש"ך בספרו הארוך שם רס"ט שהאריך בזה והפמ"ג בפתחה לס' ל"ט ועוד.

ובגדר חיוב בדיקה בזה: מצינו בפוסקים כמה תנאים בזה:

א. ע"פ הרשב"א בחולין מ: "ואם אינו בודק הוי כמעלים עין מן האיסור לפי שבנקל יוכל לראות אם יש סירכא" ע"כ. מובא טעם זה בפרמ"ג בפתחה לס' ל"ט ובפמ"ג שם שפתי דעת סק"ב וכן הוא לשון הרשב"א בתורת הבית הארוך בית שני שער ג' "אבל בסרכות שבריאח הואיל והדבר מצוי וניכר לעינים הצריכו לבדוק אחריהם לכתחילה" ע"כ. וברבי"ש סי' קס"ג כ' "אמנם היכא דאיתא לריאח קמן ואפשר למיבדק אסור לאכול עד שתבדק לפי שהשרכות מצויות חוששין למיעוטא דאפשר חוששין למיעוטא דשכיח היכא דאפשר מדרבנן". הרי דהחיוב מדרבנן עד כמה דאפשר לבדוקה. (ועי' גם בשו"מ תנינא ח"ג ס"ד ל"ג דנקט בפשיטות דהטעם דמצריכין לבדוק ריאה משום שניכר לעין ונראה כמעלים עין מן האיסור.

ולטעם זה פשוט שבתולעים שבהרינג שבקושי ניכרים למראה עין גם לאחר חיפוש היטב וזו הסיבה שלא מצאו בפעם הראשונה רק כשבודקים עם מנורות כחולות, כיון שאינו ניכר לעינים אין חיוב בדיקה ע"ז. ואין זה כמעלים עין מן האיסור, כי באמת התולעים לא ניכרת כלל לעין, רק לאחר חשיטה היטב בבשר בתאורה מיוחדת וכו'.

ב. עוד מצינו בפוסקים דהיכא דיש טורח מרובה בבדיקתה לא חייבו בדיקה, וכמבואר בפמ"ג בפתחה לס' ל"ט בשם המנחת יעקב, וכן שם הפמ"ג בהמשך דבריו גם הטעם בבדיקת הריאח דהוי בלא טרחא ולכן מבררינן. אבל כל היכא דאיכא טורח גדול לא חייבו בדיקה. וכן כתב בתבואות שור סי' א' סק"ג יסוד זה דכל היכא דאיכא טירחא חשוב כדעבד כלא אפשר, ואף לענין מיעוט המצוי יעו"ש היטב, שדן בן לגבי שוחט שאינו מומחה שכתבו הראשונים שהוא מיעוט המצוי, או באשה שאין לה ווסת שבודאי מיעוט המצוי הוא. וכן הוא בביאור הגר"א סי' א' סק"ג יעו"ש, כפי ראייתו מסוגיא דפסחים ד. עיי"ש, ושם מבואר דבליטא קמן לא טרחינן אבתריה כמבואר בתבואות שור הנ"ל. ועי' גם במשכנות יעקב סי' ט"ז בתשו' על חיוב בדיקה במיעוט המצוי (שמחמיר טובא בזה) ושם בד"ה וגם, שביאר בן בדעת הגר"א בס' ל"ט סק"ז שכתב בטעם בדיקת הריאח, "הלכך בשאר ח"י טריפות דלא אפשר אבל בריאח דאפשר למיבדק לא סמכי ארובה" ע"כ. וכתב במשכנות יעקב ע"ז: "ומה טעם לקרות לח"י טריפות לא אפשר, אם לא שטורח גדול לחזור אחריהם, משא"כ הריאח היא לפניו תיכף לבדיקת הבהמה, ובדיקתה קרובה בנפיה להוציאה מידי ספק, ע"כ. וכיון דלא חייבו בדיקה שש בה טורח רב, רק היכא דאפשר הרי בודאי בחיוב בדיקה דרבנן של מיעוט המצוי דהוא לכתחילה בדאפשר כמו שכתבו הראשונים לא חייבו כזו בדיקה של מנורות כחולות ושולחנות אור וכדו' כל שלמראה עינים לא ניכר לא חייבו יותר מזה.

ואף בריאח עצמה דעת הרמ"א רס"ט דמדינא אין צריך ניפוח, אלא אם כן יש בה ריעותא של סירכא וכדו', אע"פ שעיקר מציאות נקבים היא ע"י הניפוח וזה אע"פ שכבר חייבו בדיקת הריאח עצמה, לא הצריכו מדינא לנפוחה, ועי' ביאור הגר"א שכן עיקר מדינא דגמרא. הרי שכשחייבו בדיקה הוא למראה

העינים בלבד כדרך כל אדם. ועי' בדרכי תשובה ל"ט סקב"ד בתשו' טוב טעם ודעת וז"ל דבדיקה לא שייך רק במה דאפשר לכל אדם אבל במה דלא אפשר רק בדרך רחוק ע"י הכלי זה לא נחשב לבדיקה להחמיר, יעוי"ש לענין בדיקה בזכויות מגדלת, וכל שכן בנידוננו שבדקים היטב למראה עינים ולא מצאו רק מחמת חיפוש ע"י מנורות כחולות בודאי לא חייבו בדיקה כזו.

ג. הנה דעת גדולי דורנו שאסרו תולעת האניסאקים בבשר כדין תולעים שבמעים שרגלים לדבר שבאו מן המעים, אזי דינם כתולעת שבמעים שאסורים מחמת הספק, כמבואר ברשב"א בתורת הבית דחיש' שבאו מבחוץ, וכ"כ בפמ"ג סי' פ"ד ש"ד ס"ק מ"ג שאסורים מה"ת, וכל שכן תולעים אלו הנמצאים בבשר שדינן שאסורים מספק וספק דאורייתא לחומרא.

והנה בחיוב הבדיקה במיעוט המצוי, דעת הבית אפרים יו"ד סי' ו', דלא חייבו בדיקה רק על ודאי איסור, ולא על ספק איסור, עיי"ש באורך. ואמנם המשכנות יעקב סי' י"ז חולק עליו בזה וס"ל דחיוב הבדיקה הוא גם על הספק מ"מ באחרונים נראה דנקטו כהבית אפרים עי' בדעת תורה למהרש"א בפתיח' לסי' ל"ט סק"א והביא כן גם מהכנפי יונה סי' ל"א דכל שהוא רק ספק אין חיוב לבדוק ולחפש אחריו, וכן נקט בדרכי תשובה סי' ל"ט וציין לעוד כמה שו"ת שאינם תח"י. א"כ בגדו"ד דנקטו הגדולים דהוי ספק אזי לגבי חיוב בדיקה דרבנן במיעוט המצוי, לא מצינו בכ"ז לדבריהם חיוב בדיקה על דבר שהוא ספק, ולכן בכל דגים אלו שהן לכל היותר רק מיעוט המצוי לכל הפוסקים הללו אין חיוב בדיקה ומותר לאוכלם בלא בדיקה כלל.

ד. גם הדין נותן למאי דמספקי, דבמה שנוגע לאיסור דאורייתא בדבר המוחזק מן התורה יש להחמיר כדין ספיקא דאורייתא, אבל במה דאסור מדרבנן כדין בדיקה במיעוט המצוי, בזה שפיר יש לומר דמיעקרא ספיקא דרבנן הוא, ואין לומר דהוא ספק דאורייתא שנתגלגל לרבנן כי הדג בחזקת היתר וכל הדיוק הוא על חיוב הבדיקה כיון דליכא תולעים לפנינו וחיוב הבדיקה דרבנן ושפיר י"ל דספיקא לקולא.

ה. עוד נראה בס"ד, והוא עיקר, כי זה לא נקרא מיעוט המצוי כלל, דיסוד מיעוט המצוי הוא רק במה שמיעוטו מצוי ושכיח וניכר איסורו, ולכן חיוב בדיקה ע"ז, אבל דבר שלעולם אצל בנ"א לא נמצא ושום אדם רגיל אינו מוצא באכילת הרינג תולעת, ולא שמענו לאנשים שנפגשו בזה כלל אולי אחד לאלף, לא שייך לדנו כמיעוט המצוי וכל מיעוט המצוי שדנו הפוסקים הוא משום שנפגשו באיסור, ושכיח שיקרה האיסור כגון בפירות וכדו' שנפתח ונמצא תולעת וכן בסירכא, אם נמצא סירכא בריאה, נמצא שהקילו באיסור שמיעוטו מצוי ושכיח, כלשון הריב"ש חוששין למיעוטא דשכיח היכא דאיסור מדרבנן, וכן לשון הגר"א בסי' א' סק"ד, והטעם משום דהוי מיעוט המצוי טובא כמו בטריפת הריאה". ומה שנמצא על ידי בדיקה מרובה וחטיטה מרובה במסמוס של הדגים (שכך היא צורת הבדיקה) זה לא מיעוט המצוי, וכפשוטו שמיעוט המצוי איסורו לפנינו שכיח איסורו, שזה גופא הטעם שכתב הרשב"א שהוא מעלים עין מן האיסור.

וכלל גדול נתן המשכנות יעקב סי' י"ז שהוא ראש המחמירים במיעוט המצוי ובר פלוגתא דבית אפרים בזה, ד"ה לענין שאלתינו בתוך דבריו וז"ל "רק כל דבר שנראה לעינים שהוא מצוי תדיר זה שמו אשר יקראו לו מיעוטא דשכיח ואין לחפש מדעתנו חילוקים בין מצוי למצוי להקל". וא"כ בנידוננו שלמראה עיני כל האנשים אף בעיון אין רואים אותו אין זה גדר מיעוט המצוי כלל כי אינו נראה לעינים. וכיון שאין זה מיעוט המצוי מעיקרא אין חיוב בדיקה ע"ז, וזה הטעם מרווח לכל הדעות.

וכל זה הוא אף בהרינג שאינו מעובד, אבל בהרינג מעובד שמגיע אלינו שהוא כזה ואין כל אדם יכול למצוא ולראות בו תולעים פשיטא שאין חיוב בדיקה ע"ז, ומותר לאוכלו. אמנם כל זה לענין היתר אכילה, אבל לענין ליתן הכשר למהדרין על הדבר שהינו נקי מתולעים בזה ההכשר למהדרין הוא על הפיקוח מתחילה שהדג נקי מתולעים לגמרי, ולא לסמוך על הרוב כלל.

ו. כל הנ"ל הוא רק מדין חיוב בדיקה מדרבנן במיעוט המצוי, [ושוייכים היתירים הנ"ל גם לענין דגי פילה של דגי בקלה מרלוזה מארגנטינה, שהם בחזקת נקיים ופעמים נמצא ע"י הבדיקה של מומחים שיעור נגוע במיעוט המצוי], אבל דגים המוחזקים בתולעים מן התורה ככולם או רובם כסלומון, סול, זהבנון, הליבוט וכדו', ופעמים שיש עשרות בכל אחד לא שייך שום היתר מכל ההיתרים הנ"ל, ואינם בטלים מן התורה וזהו שיצאו גדולי דורנו לאסור הדבר ולהזהיר הרבים על כך.

בברכת התורה
משה מרדכי קארפ

אמנם לאחר מיכן פורסמה תשובה נוספת של אחד ומיוחד מחכמי ב"ב שלדעתו ס"ל שכלל התולעים הללו מותרות, ובפסק חריג מאד יצא אף להתיר התולעים שבמעיים ורק בעל נפש יחמיר בזה, [וכדבר הזה לא אחד מהפוסקים העלה על דעתו].

לאחר פירסומה של תשובה זו, כתב יו"ר המכון שליט"א דברי תגובה על מכתבו זה, וגם היא התפרסמה בשו"ת **"שש משזר"** [שם סי' יט] וז"ל דבריו בתשובה שם:

מה שכתבתי לאחר ומיוחד מחכמי בני ברק שהגדיל להתיר גם אותם תולעים שבבני המעיים

יום ב' ו' אלול תש"ע

לכבוד

הגאון רבי וכו' שליט"א

מעיה"ק בני ברק

שלום וברכה!

ראשית שמחה עצומה היה לי אמש לראות שמחה של קדושה וטהרה בשמחת הנישואין אתמול, ואף אני הקטן אצטרף לכל הברכות שהורעפו אמש ויהי"ר שכת"ר שליט"א יזכה לראות בשמחת כל צאצאיו מתוך בריות גופא ונהורא מעלייא לאורך ימים ושנים.

שמחה נוספת הייתה לי לראות את הקובץ המיוחד שיצא לכבוד שמחת הנישואין, וכולו מלא תורה וחכמה. ושם בעמ' צ"ט ראיתי את המאמר של כת"ר שליט"א אודות תולעי אניסאקים בדגים. ושם העלה כב' להלכה כי תולעים אלו שבבשר ודאי מותרות ולמעשה גם אלו שבמעיים מותרות ורק לבעל נפש יש מקום לחוש ולא לאכול.

ובתמצית הדברים נראה שעיקר ההיתר של כב' הוא משום כך שלמעשה התולעים מעולם לא שרצו במים כיון שהם יצאו כביצה למים ומהביצה מתפתח גולם שהוא ללא תנועה, שהם נבלעים ע"י הסרמן ורק אז יש התפתחות של התולעת כך שלמעשה מעולם לא היה דינו כשרץ המים, וזה מותר גמור.

וכת"ר שליט"א מציין זאת בשם המדענים, ואינני יודע מה הם מקורותיו ומי הביא לפניו את הדברים הללו. ולפי מהלך של המאמר נראה שכת"ר שליט"א, ראה את התשובות שכתבתי ולפחות את חלקם.

והנה חושבני שכב' יודע הדק היטב שאני הקטן עוסק בבירור על תולעת זו כבר כמה שנים. החל משנת תשס"ג, ובמאמרים הראשונים שפירסמתי הזדדתי להתיר תולעת זו כיון שסוף סוף היא נמצאת בבשר, ובעיקר הסתמכתי על ההיתר כפי שכב' כתב והיא כבר נמצאת בשו"ת מחזה אליהו, ואף נכתבה כתשובה להגרי"ד הלבירשטאם זצ"ל והובאה בסוף קונטרס ואנכי תולעת. אולם מאז החיליתי במחקר של ממש עם מיטב המומחים הגדולים בעולם גם במעבדות מידגה וגם במקומות מחקר שלהם וזה נעשה בכמה וכמה מדינות, וכמעט את כל הממצאים הבאתי באחד מעשרות המאמרים שכתבתי בס"ד על תולעת זו, ואין טעם לחזור על הדברים. וחשוב לציין שכמעט כל הדברים שנאמרו ע"י המומחים בדקתי אותם בראיית העיניים ממש, ומאידך על עובדה זו או אחרת, שסמכתי רק על דבריהם ציינתי זאת בבירור. ובאם ירצה כת"ר שליט"א אעשה מכל המאמרים חוברת אחת ואשמה לשלוח אל כב' בצורה מרוכזת. ומכל מקום אציין את הדברים בתמצית, ואנע גם בנקודות אחרות שכב' כתב בתוך המאמר:

א. דעת כל המומחים האמיתיים בעולם – שעוסקים בעיניים בפועל, ולא חוקרים שמדברים ברהיטות וכל ידיעתם ניזונה מספרים וממידע מקוון – שהתולעת יוצאת מהביצה והיא פעילה במים קודם בליעתה ע"י הדג הקטן. ודעת כולם הן המומחים היהודים והן להבדיל הגויים שתולעת זו בצאתה מן הביצה, כבר יוצאת כתולעת ומוגדרת אצלם כ – "FREE-SWIMMING" = "שוחה חופשי". וכך גם כתבו בתשובה לשאלתי מומחים מבני עמנו ומחכמי אוה"ע שעוסקים שנים רבות על חייה של תולעת זו. ובתשובות שם הבאתי עוד מחכמי המדע שכתבו כן. והדברים גם מסתברים כיון שהזחל היוצא מן

הביצה אינו עובר שלב גלגול של גולם וכו', אלא השרצה ישר מהביצה, ואז יש לו חיים שלו. והדברים מתוארים בכל ספריהם של חכמי אוה"ע. והבאתי את כל דבריהם באריכות בתשובותי השונות. כך שלמעשה יש כאן השרצה במים קודם תחילת התהליך, ונפל כל ההיתר שמחמתו התיר כב' תולעת זו.

ב. מה שכב' כתב שיש הרומזים שלפי חכמי המדע יש סתירה לדברי חז"ל, והמדע יהיה קובע ורחמנא לישזבן מדעתם. ואני ממש תמה אם יש מי שכתב דברים כאלו, שכאשר יש סתירה דבריהם קובעים חז"ל. אלא דברי חז"ל שרירין וקיימים ויש תולעים בדג עצמו לרוב מסוגים שונים ונוצרים מהדג ומצוי בבקלה, סול, פולוק, טונה ועוד. והם אכן נמצאים רק בבשר ולא במעיים. ואני אצרף לכב' מכתב מלפני עשרים שנה של משרד הדיג במשרד הבריאות הארגנטינאי שהם כותבים להדיא שזה נוצר בדג עצמו [ואין סתירה לשאר חכמי המדע גם, כיון שזה הטלה ישירה של הטפיל לתוך בשר הדג, וממילא אין כאן התפתחות כי אם בדג]. ובכל מאמר אני מדגיש את הדברים שרבים הטפילים שנמצאים בבשר וגדלים בו ומותרים הם על פי פסק מרן השו"ע שפסק כדעת שאר הראשונים ולא כדעת הרמב"ם שאסר גם בזה. ומעשים שבכל יום שאנו אוכלים אותם ללא חשש. וכל זה אינו קשור לנידוד"י שיש כאן תולעת השוחה חופשי במים, נמצאת בבית הרעי, בחלל המעיים ובבשר והכל אחד. וזה נכנס אל הדג או דרך בית העיכול וחודר בדברי המדענים, או שזה מסוג שכתבו חז"ל שמגיע לבני המעיים דרך האוסייה. ואכן זו תולעת יחידה שנמצאת בכל המקומות הנז' להבדיל מהתולעים האחרות שנמצאות רק בבשר ומעולם אינן נמצאות במעיים או בדרכי העיכול, ומתאים ממש לדברי חז"ל, ועל כגון זה כבר כתב מרן בעל השבט הלוי שליט"א שלא בזה עסקו חז"ל הקדושים.

ג. הרב שליט"א כותב שיש חסרון באמונת חכמים לאסור את מה שאכלו הב"י, האריז"ל ועוד. ורציתי להגיד לכת"ר שליט"א שבכל המקומות שהם חיו תולעת אניסאקיס איננה קיימת, כלומר חכמי בבל והמזרח ראי לא הכירוה כי עד היום היא איננה נמצאת בימות שלהם. וגם בים בארץ ישראל כמעט ואינו נמצא גם בימינו, כך שהם מעולם לא נפגשו עם זה. ומכאן שכבר כב' מסיק שהם אכלו ומי שמחמיר יש לו פגם באמונת חכמים, אני הקטן תמה מאד.

ד. כב' ביטל את הדברים שכתבתי על כך שהולעת נמצאת בתנומה בעודה בתוך הדג, ורק לאחר היציאה מן הים, והטמפ' מעט מתחממת הטפיל חוזר לפעילות ולתנועה, ולכן יש חשיבות מרובה אם הדג עובר ניקוי מיידי או שמשהים אותו. וכל זה על פי מחקרים שאנחנו בעצמינו ביצענו בהרבה מקומות בעולם. וכותב נגד זה כמה טענות. ואני תמה, שחבל מאד שמפקחי הכשרות מטעם כב' לא דיווחו לכם עובדה מאד מעניינת והיא שחברת שתחת כשרות כב' מייבאת לארץ דגי הערינג בכמה אפשרויות, אחד פרוסות פילה קטנות ומוכנות מהמפעל בנורבגיה, ואחד של פילה פרפר שלם, והנה פלא, הפרוסות נקיים לגמרי מכל תולעת בבשר, והפרפר יש בו נגיעות של סביב מיעוט המצוי. וכנ"ל בדגי הערינג עם בני מעיים יש הרבה פחות בבשר מאשר דגי הערינג ללא בני המעיים, ומדוע זה כך? וכנ"ל בדגי הבקלה שמקורם בארגנטינה יש תולעי אניסאקיס לעשרות בכל דג במעי, ואילו בפילה ללא עור המיוצר במפעל נקי כמעט לחלוטין. זאת ועוד, באותו מפעל בנורבגיה של דגי ההרינג, פתחנו עשרה דגים וניקינו מייד ונמצאו נקיים לחלוטין בבשר. ומאידך הנחנו כעשרה דגים בחדר רגיל וראינו בתוך מעיהם את התולעים מפותלות סביב עצמם, והנה בבוקר כל התולעים פעילים ונכנסו רובם המוחלט לתוכי הבשר, והכל מצולם ומתועד.

אכן כב' רבינו שליט"א, אלו העובדות האמיתיות, וחז"ל מכך שזה עמדת המדענים שכל עוד שהתולעת במים [ולא צריך טמפ' של מקרר כפי שרמזו כב' אלא טמפ' של המים] – תולעים אלו בתנומה, ורק לאחר הדיג הם מתעוררים לפעולה ויש חשיבות גדולה ונפ"מ עצומה, בין אם מוציאים את בני המעיים מייד ומנקים היטב את כל הדפנות מכל שיריים. או שמא משאירים חלק מהלכלוך. וכמו"כ יש הבדל גדול אם משאירים את הדג עם כל בני המעיים ואז התולעים מתחפרות בעיקר בבני המעיים, לבין אם מוציאים את בני המעיים אך לא מנקים לחלוטין ומותירים את הלכלוך הדבוק באופן טבעי בדפנות ויש בו תולעים שאז ההתחפרות שלהם בתוך הבשר, ותופעה זו אנו רואים מידי יום בדגים שונים, בשיטות דיג שונות ובמדינות מגוונות בעולם. וזו המציאות! [וכידוע עם מציאות ועובדות קשה מאד להתנצח עם סברות ככל שיהיו רהוטות]. ולאחר מציאות זו מתבררים הערותיו של כת"ר שליט"א בעמ' ק.

ועל עניין המנורה הכחולה, אינני יודע מי כתב טענה זו, אולם לגופו של עניין יש בטענה זו כדי למצוא היתר היכא שזה רק מיעוט המצוי וחובת הבדיקה היא מדרבנן, וכתב השפ"ד שאין מחייבים בבדיקה שיש בה מירחה כגון נגד השמש, אז ק"ו נידוד"י שזה מנורה כחולה, וחובה למסמס את בשר הדג, כדי

לומר שבכה"ג אין חובת בדיקה. [להבדיל מסלמון שכל פילה נגוע בעשרות תולעים ושם זה מוחזק ודאי ואין דרך להתיר בזה].

ומה שהביא כת"ר בעמ' קב בשם הדרישה, אינו עניין לכאן כי רבו הטפילים שבבשר בלבד והם מותרים. ומה שהביא כת"ר בהמשך מדברי השפ"ד ומדקדוק לשון הרשב"א, אדרבה הם דיברו רק על אותם שבבני המעיים בדברי חז"ל של אוסייה, אך מה נאמר בנידו"ד שהם נמצאים ממש בבית הרעי ג"כ, והרי על כך אמרה הגמרא בחולין שם שאם באו מבחוץ "לישתכח בבית הרעי" כלומר אם זה בבית הרעי ודאי אסור, ואם כן תולעת שלפנינו אכן בבשר, וגם במעיים וגם באיברים הפנימיים, אבל נמצאת גם בבית הרעי, ואם כן ודאי אסירי.

ומכאן שגם מסקנת כת"ר שליט"א להתיר גם בבני מעיים תמוהה מאד, ומעבר לכל מה שכתבנו לעיל, די לזכור את החריפות שגדולי האחרונים כתבו על תולעים שבמעיים הנמצאים על איברים שונים או בחלל המעיים אסורים ואף הוזהרו מאד מהם – ראה בספר מועד לכל חי סי' יב סעי' כ'. ובמפורש יותר בקצשו"ע שכתב ממש על תולעת זו הנמצאת על ביצי הדגים, ולא אחד שכתב שיש להחמיר רק לבעל נפש. והבאתי עוד הרבה מן האחרונים במאמרי שפורסם בגליון תנובות שדה מס' 90.

ועל כן אנכי הקטן על משמרתי אעמודה, שתולעת אניסאקים שבדגים אסורה גם אם היא נמצאת בתוך בשר הדג, ואינני רואה כל מקום להתיר בזה. ויהי"ר שנוכח לבתיבה וחתימה טובה בספרן של צדיקים.

בברכת כוח"ט

שניאור ז. רווח

ישוב התקבל במכון תשובת הגאון רבי משה סופר שליט"א מח"ס שמן המאור, על הדברים שנכתבו באותה תשובה, ולהן דבריו בתשובתו שם :

מה שכתב הגר"מ סופר שליט"א רב ואב"ד דקהילת פאפא בירושלים עיה"ק ומח"ס שמן המאור ועו"ס, על דברי מי שרצה להתיר תולעים אלו שבבשר הדגים ואף אותם שבמעי הדגים

בקובץ אשר בנשיאות הגר"מ לנדא שליט"א כתב בענין תולעי אניסאקים הנמצאים בהערינג, והעתיק דברי המדענים וז"ל: הדגים הגדולים כמו דולפין ודומיהם טורפים את דגי הערינג, בשר דג הערינג מתעכל במעיהם, אך התולעים שבמעי הדג שהם חיים עדיין אינם מתעכלים, התולעת מטילה ביצים במעי הדג הגדול, וביצים אלו יוצאים בפרש של הדג, הביצה מגיעה למים בים מתפתח בתוכה גולם, גולם זה אינו בעל תנועה, הוא אינו אוכל ואינו שותה, וכאשר הביצה נבקעת הוא נופל לקרקעית הים, אם שהייתו תאריך במים עד ג' ימים הוא יהפוך לאין ואפס, בהשנחה פרטית חלק מועט מהגלמים הללו נבלע ע"י סרטנים הקטנטנים המכונים בלע"ז "קריל" מעל קרקעית הים או בדרך נפילתם למים, ולעתים אף בולעים את הביצה טרם שנבקעה, בתוך קרביו של "הקריל" מן השומן שהגולם מכיל בקרבו הוא מתפתח לתולעת, דגי הערינג טורפים את הסרטנים הקטנטנים המכונים "קריל" וכך מגיעה התולעת אל דג הערינג. לדברי המדענים אף בקירור והקפאה "התולעים עוברים מן הקרביים לבשר הדג" רק הקפאה של "שוק פריז" ימנע מהם להדור לבשר. נמצא שהתולעת הזאת אף פעם לא פירשה במים, מה שפירשה במים היה הביצה של התולעת והגולם והדבר ברור שביצה וגולם שאינם בעלי תנועה אינם בגדר "שורץ במים", נוסף לזה יש לדעת כי ביצים של תולעים לא נאסרו. עכ"ל בקובץ.

ולענ"ד נראה דתולעת זו בודאי שרץ המים היא כיון שנתהוה מביצה שבלעה הדג מבחוץ ומן השומן שהגולם מכיל בקרבו הוא מתפתח לתולעת, דהכי איתא בגמרא חולין ס"ז: דרני דבשרא אסירי דכוורי שריין, פירש רש"י דרני תולעים הנמצאים בין עור לבשר כשמשטיין בהמה, ופריך מ"ש מהא דתניא ואת נבלתם תשקצו לרבות את הדרנים שבבהמה, ומשני בהמה בשחיטה הוא דמשתריה והני מדלא קא מהניא להו שחיטה באיסוריהו קיימו אבל דגים באסיפה בעלמא מישתרי והני כי קא נבלן בהיתרא קא נבלן, ופירש רש"י בשחיטה משתריא ואלו שגדלו בתוכה עד שלא נשחטה באו מאיסור אבר מן החי

ושחיטת הבהמה לא אהניא לדידהו שהרי יש להם חיות לעצמן, ואע"ג דשליל מותר בשחיטת אמו מכל בבהמה תאכלו נפקא לן לקמן אבל הני באיסורייהו קיימי. וכן כתבו התוס' ד"ה לרבות דרנים לחלק בין עובר לדרנים שבבהמה נבראין מן הבשר עצמה, וכן פירש רש"י לעיל מינה גבלי לשון גדלי, מן הבהמה עצמה הן גדלין, הרי מבואר דהא דגבלי מבהמה אסירי משום אבר מן החי, הרי דגבלי מבשר בהמה ממש, ודכוורי דבאסיפה בעלמא מישתרי כי קא גבלין בהיתרא קא גבלין היינו מבשר הדג בעצמה.

נמצינו למידין מזה הני תולעים דגבלין מהביצה שבלעה "הקריל" ולא גבלין מבשר דג טהור א"כ אסירי מטעם שרץ המים, ואעפ"י שאינו שורץ במים, דאין זה תנאי להתיר אלא היכי דגבלי מבשר הדג טהור דמותר לפרוש למעי הדג כיון שדרכן לחזור לבשר היינו רבותייהו אבל לא למים כמבואר ביור"ד סימן פ"ד סעיף ט"ז משא"כ בתולעים הגדלין מביצה, שבלעה הרי הם בכלל שרץ המים, ומה שהעתיק בקובץ מפרמ"ג שפ"ד סקמ"ג הא דבמעיהו אסירי הרי רק מספק ולא ודאי דחיישינן דילמא מעלמא אתי, דמשמע ליה מזה דאי נתהווה במעי לאו אסירי, אינו במשמע כלל דכוונת הפרמ"ג דאי לאו מעלמא תלינן דגבלי בבשר הדג ממש ופירש למעי דמותר כמבואר בשו"ע שם, אבל היכי דבלעה הדג ביצים מבחוץ וגבלי מהביצים במעי הדג אסירי כאילו בלעה תולעת גופא מעלמא וכמבואר לעיל שיטת הסוגיא בזה ודו"ק.

גם מ"ש דביצים של תולעים לא נאסרו, לענ"ד נראה דאסורין דהכי איתא בגמרא ע"ז דף מ. אמר רב ברונא אמר רב קירבי דגים ועוברין אין נקחין אלא מן המומחה, ופירש רש"י עוברין ביצים שלהן, רמי ליה עולא לרבי דוסתאי דמן בירי מכלל דדג טמא אית ליה עובר ורמינהו דג טמא משריץ דג טהור מטיל ביצים, ומשני סמי מכאן עוברין, א"ל רבי זירא לא תיסמי תרוייהו מטילי ביצים נינהו אלא זה משריץ מבחוץ וזה משריץ מבפנים, עוד איתא התם למה לי מומחה לבדוק בסימנים דתניא כסימני ביצים כך סימני עוברי דגים, ומשני אמר רבא כשנימוחו, עוד איתא התם אם אין שם מומחה מאי אר"י כיון דאמר אני מלחתי מותרים, ר"נ אמר עד שיאמר אלו דגים ואלו קירביהן. הרי דסוגיא דהתם איירי לענין לאכול העוברין, הרי דביצים מדגים טמאים אסורין באכילה, והני ביצים של תולעים שבמעי הדג הם ביצים של שרץ המים ואסורין באכילה, ואפילו תולעים דגבלי מבשר הדג שמותרין מ"מ אילו פירשו איסורין, ממילא אי שייך שיטילו ביצים אסורין, דהרי הביצים אינם בבשר הדג ודו"ק. והנה שיטת התוס' בחולין דף ס"ד. ד"ה שאם ריקמה ואכלה לוקה, ס"ל דביצי שרץ מותרין ולא ילפינן מבת היענה, וכתבו הטעם דביצת השרץ מסתברא דילפינן מטומאה כדדרשינן בפ' העור והרוטב קכ"ו, לטומאה בעינן ריקום, ושפיר ילפינן איסור מטומאה דגמרא מעילה ט"ז משוו להו לענין בכעדשה, אמנם בביצי דגים טמאים הרי מדמינן בברייתא לביצי עוף טמא דתניא כסימני ביצים כך סימני עוברי דגים, דלענין דגים לא שייך ללמוד איסור מטומאה, ואפילו לשיטת התוס' דביצי שרץ מותרין היינו בשרץ הארץ דאיכא האי סברא ללמוד איסור מטומאה, משא"כ בביצי דגים טמאים גמרא מפורשת לאיסור כנ"ל, וביותר צריך עיון בשיטת התוס' אי כוונתם דוקא בביצים דשמנה שרצים שמטמאין במותן שייך לומר דילפינן מבת היענה כדאיתא בגמרא ע"ז שם, ועיין רמב"ם בה' מ"א פ"ג ורשב"א וחידושי הר"ן בחולין שם דחולין שם אשיטת התוס'.

ומה שהביא בקובץ מהא דתו"כ דבדגים טמאים לא מרבינן ביצים אלא צירן ורוטבן וקיפה שלהן, ובעוף טמא מרבינן צירן ורוטבן וקיפה שלהן וביציהן, י"ל דס"ל לתו"כ כרבי דוסתאי דמן בירי דליכא עוברי דגים, אמנם לומר דאיכא עוברי דגים ולהוכיח מתו"כ להיתר זה נגד גמרא דע"ז ודו"ק, והדברים ברורים דתולעת שבהערינג וכן הביצים שלהן כפי מ"ש המדענים את המציאות הרי הם אסורין בכלל שרץ המים ואסורין באכילה, זה הנראה לענ"ד בהאי הלכתא.

כו"ח בעשי"ת השתא ה"א תשע"א

משה סופר

אמנם לאחר מיכן התפרסמה תשובתו של הגאון רבי משה שאול קליין שליט"א אודות דעתו של מרן בעל שבט הלוי שליט"א שתולעת זו אסורה, וכן דעתו גם בתשובותיו וגם בחתימת כת"י כמה פעמים בשנים האחרונות ודלא מי שכתב אחרת בשמו ובשולי הדברים נמצאת חתימת י"ק של מרן בעל שבט הלוי שליט"א. ובתו"ד כתב שיש רוב נגיעות בדג ההרינג. ולהלן דבריו:

מכתב נוסף בדין הנז' שכתב הגרמ"ש קליין בדעת מרן בעל שבט הלוי שליט"א [ובשולי הדברים חי"ק של בעל שבט הלוי שליט"א]

יום ב' בכסלו תשע"א לפ"ק

לכבוד הרב וכו' שליט"א
בעמח"ס וכו'

ראשית דבר הריני בזה להעריך את פעלו הטוב עשרות בשנים למנוע משולחנן של ישראל תולעים במאכלם, וזכות הרבים תלוי בו. ועל של עתה באתי, הנה הובא לפני דפים שהנכם שולחים לכל דורש שהנכם כותבים בענין הדגים שיש בבשרם תולעי "אניסאקים" שהם מותרים מעיקר הדין, אמנם יש מפוסקי זמנינו שהורו שבמקומות שאפשר יש להעדיף את הדגים המשווקים תחת השגחה המעידה שמקורם של הדגים ממקומות שתולעת זו אינה מצויה, ע"כ, וציינתם מקורו בשם מרן בעל שבט הלוי שליט"א.

הנה יש ב' דרכים לדון להתיר. א. להתיר את התולעת עצמה אף אם אינה בבשר מטעמים שונים. ב. לאסור התולעת שבמעיים שבאו מעלמא ולהתיר את התולעת שבבשר ולתלות שמיניה קרבו.

והנה להתיר את התולעת עצמה אף אם אינה בבשר זה נסתר מן הש"ס והשו"ע דפשיטא שתולעים שבמעיים אסורים מפני שבאים מעלמא, וכבר כתבו כן גדולי הפוסקים בדורות שלפנינו ה"ה הקשו"ע סי' מ"ו סעי' מ"ג בתולעים שבחלב הערינג שאסורים, שהם התולעים הנ"ל כמו שאומרים המבינים, [ובזמן הקשו"ע היה רק מיעוט השכיח כמבואר בדבריו, א"כ בבשר אפשר דלא היה שכיח, אבל בזמנינו אומרים משגיחי הבד"ץ ירושלים שכמעט בכולם יש תולעים בחלב, ורוב פעמים יש גם בבשר].

אמנם אלו שדנו להתיר התולעים שבבשר מפני שמיניה קרבו, ובגמרא קאמר דרני דכוורא שרי, דרני דבשרא אסירי משום אבר מן החי, נמצא דמה שהתירו דרני דכוורי היא דומיא דרני דבשרא ששייך לומר בה דין אבר מן החי ולא מה שבא מעלמא, ובתולעי אניסאקים נתברר ע"י יראי ה' העוסקים בזה שודאי הם מעלמא, וכמו שגם אתם אמרתם לפני שיש הוכחות גדולות וראיות עצומות שתולעים אלו לא מיניה קרבו, וממילא נפיל היתר זה בבירא, והם אסורים בודאי.

ותמה אני עליכם אשר לא הזכרתם שמרן בעל שבט הלוי שליט"א דן בזה פעמיים בתשובותיו ומסיק לאיסור, ובפרט היום שנתברר הדברים שבאו התולעים מעלמא, ובנוסף מרן שליט"א הוסיף לחזק פסק זה שכתב בחודש אייר תש"ע בכתב ידו שתולעים אלו אסורות על פי התורה, וחתמו ע"ז כל גדולי הדור, וגם הגאון רבי נתן גשטמנר שליט"א האריך בתשובותיו לאסור דגים שיש בהם תולעי אניסאקים בבשרם, והלכתם אחר שמועות שוא שמרן בעל שבט הלוי חזר בו ואמר שהם מותרים ורק יש להעדיף את אלו שאין בהם תולעים, וידעתי שיש שאינם יורדים לסוף דעתו של מרן שליט"א שלפעמים אומר צדדים דרך מו"מ של הלכה או לימוד זכות על האומרים שלא בדבריו, ועפ"ז יש הטועים בדבריו וחושבים שחזר בו ודעתו להתיר מדינא, אמנם האמת ידעתי שדעתו הגדולה של מו"ר מרן בעל שבט הלוי שליט"א שאלו מן השאלות החמורות של דורנו, שכל מי שלומד הסוגיא והפוסקים ללא נגיעות רואה שהדין נוטה לאיסור, ותמה אני על אנשים יראים ושלמים ומדקדקים בקלה כבחמורה, ואילו באיסור חמור של תולעים הם מחפשים קולות דחוקות או איזה שיטה המקילה, והתורה אמרה ונממתם בם ודרשו חז"ל ונטמטם בם.

על כן באתי לבקש שתתקנו את המכשלה הזאת מספרכם, ולכתוב את דעתו הגדולה של מרן בעל שבט הלוי לאיסור, ולפחות לכתוב דגדולי זמנינו דעתם להחמיר בזה, וכמו שנתפרסם ברבים.

ואסיים בברכה שתזכו להמשיך לזכות את הרבים במניעת מאכלות אסורות ושלא תצא תקלה מתחת ידכם וחפץ ה' בידכם יצלח.

וע"ז באתי עה"ח
משה שאול קליין

ובשולי הדברים הוסיף מרן בעל שבט הלוי בכ"ק

צ"ה. צ' כסליו תשע"א לפ"ק

הדברים הנ"ל המה אמיתיים.

בעה"ח – שמואל הלוי וואזנר

והנה לאחר שנתפרסמו דבריו שרוב פעמים יש גם בבשר, נתעוררו שוב שאלות על דבריו של הגרמ"מ קארפ שליט"א, ועל כן הוחלט לבצע במכון בדיקה מקיפה מאד של תוצרת דגי ההרינג על מנת לקבל את התוצאה האמיתית שתשקף את המציאות כדי לענות אל השואלים דבר אמת.

ובדרך אגב נבדקו שוב באותו זמן גם סרדינים שמקורם ממרוקו, לוודא אם יש בהם נגיעות במעי הדגים. ולהלן התוצאות :

המעבדה לבדיקת חרקים

כ"ב טבת תשע"א

הנדון: תוצאות בדיקת מעבדה – דגי הרינג וסרדינים

שם המוצר	היצרן	ארץ ייצור	כמות	תוצאות	אחוזי נגיעות
הרינג					
פרוסות ללא עור	מעדני מיקי	נורבגיה	11	נקי	0%
פילה פרפר עם עור	מעדני מיקי	נורבגיה	22	נקי	0%
פילה פרפר עם עור	אלדג	נורבגיה	21	19 פילטים – נקי 2 פילטים נגועים בבשר הדג	9.5%
פילה מטיאס בשמן	מעדני מיקי	נורבגיה	2 קופסאות	נקי	0%
פילה מטיאס בשמן	אלדג	נורבגיה	700 גר'	נקי	0%
הרינג כבוש עם בצל	אלדג	נורבגיה	700 גר'	נקי	0%
דג הרינג שלם עם בני מעיים		נורבגיה	30 דגים	ממוצע של 10 תולעי אניסאקיס בחלל בטן הדג	100%

33%	דג הרינג שלם – בדיקת בשר הדג [עם בני מעיים]	נורבגיה	19 דגים	נקי בתוך בשר הדג
	דג הרינג שלם – בדיקת בשר הדג [עם בני מעיים]	נורבגיה	9 דגים	ממוצע של 2 תולעים בבשר הדג [תחת הקרום]
סרדינים				
0%	סרדינים בשמן צמחי	טעמן	מרוקו	5 קופסאות (19 דגים)
0%	סרדינים בשמן צמחי	כ. נועם	מרוקו	1 קופסא (3 דגים)
0%	סרדינים עם פ. חריף	כ. נועם	מרוקו	1 קופסא (3 דגים)
0%	סרדינים בשמן צמחי	STAR- שימורי המרכז	מרוקו	2 קופסאות (6 דגים)

לאחר קבלת התוצאות של הבדיקות שנעשו בנוכחות הגאונים רבי משה מרדכי קארפ שליט"א ורבי שניאור זלמן רווח שליט"א, הם סיכמו את העולה מהתוצאות כדלקמן:

הרינו לאשר כי בנוכחותינו נבדקו הדגים הנ"ל, ע"י מומחי המעבדה הבקיאיים בבדיקת דגים. הבדיקה נעשתה בתאורה רגילה ובתאורה כחולה UV, ועל גבי שולחנות אור. מתוצאות הבדיקות הנ"ל ברור כי המוצרים הנקראים פרוסות הרינג, או פילה מטיאס – [המעובדים מפילה דג הרינג המגיע כפילה ממדינת נורבגיה] – עקב אופן עיבודם הם בחזקת נקיים וכשרים לכתחילה באכילה. [להוציא את דגי ההרינג השלימים שהם בחשש תולעים הן עם בני מעיים והן ללא בני מעיים] כמו כן הסרדינים הבאים ממדינת מרוקו, לאחר הבדיקה נמצאו בחזקת נקיים, וכשרים לכתחילה באכילה ללא כל חשש.

וע"ז צאנו על החתום

משה מרדכי קארפ

שניאור זלמן רווח

לאחר שנסתיימו הבדיקות נשלחו התוצאות אל הגאון רבי משה שאול קליין שליט"א, ולהלן תגובת הרה"ג רש"י לוי שליט"א העוזר והמסייע בבית דינו של הגאון רבי משה שאול קליין שליט"א

כד טבת תשע"א

לכבוד הגאון

רבי שניאור זלמן רווח שליט"א

יישר כחכם על תוצאות הבדיקות שעשיתם. כבוד הגרמ"ש קליין שליט"א רוצה הסבר לתוצאות הבדיקה, דהיינו מה הסיבה שבשלם יש תמיד. ובפילה פרפר עם עור יש לפעמים, ובשאר אין כלום. ונא לבאר אם ההסבר הוא מכח השערה או ברור ומוכרח.

עוד אינו מובן לנו מה נתחדש כאן בבדיקה זו, הלא גם לפני כמה חודשים טענתם שבפרוסות אין מוצאים כלום, ואח"כ נתגלה ע"י בדיקות כימיות של הבד"ץ שאכן כן יש גם בפרוסות. וגם בבדיקה שעשיתם עכשיו, אתם כותבים שזה נעשה בשולחן אור, ואם כן היינו ח"ו. ואם לעניין הלכה זה מחייב בדיקה באופן שא"א למצוא בשולחן אור, זה כבר נושא אחר לדיון. הריני מצפה לתשובה בקרוב, כדי שאוכל למסור להגרמ"ש את הדברים.

שמואל יוסף לוי

להלן מה שהשיב לו הרה"ג רבי שניאור זלמן רווח שליט"א

ארבעה בשבט תשע"א
יומא דהילולת סידנא בבא פאלי זצוק"ל

לכבוד ידידי
הרה"ג רש"י לוי שליט"א
שלום וברכה!

קיבלתי מכתבך המבקש הסבר על תוצאות בדיקת המעבדה בהרינג, ואחר עד עתה מלהשיב כיון שאינני בארצנו הקדושה, וטרוד בהרבה ענינים, וכיום התפניתי מייד להשיב אל כב'.

ראשית, כמדומני ששוחחנו כבר הרבה פעמים, וכב' כבר היטיב לדעת שהנהגתי בפירסומים השונים איננה רגילה להתבסס על השערות, ולא על המומחים. והרוב המוחלט של הדברים הגם ששמעתי גם מן המומחים בני ברית ושאינם בני ברית, טרחתי לוודא אותם ולראות אותם בעיני כדי להבטיח את הדברים כאשר אני מביאם לפני גדולי ישראל או כאשר אני מפרסמם לציבור הרחב. על כן הדגשתיך את המילה "הסבר" היא מיותרת לחלוטין.

וקודם שאבאר, ברצוני להבהיר, שמעולם לא היה ויכוח או אי הבנה בין מה שפירסמו העדה החרדית לבין מה שאני פירסמתי, ועדיין הדברים תקפים. כאשר את כל הבדיקות שאנחנו עשינו הם היו מפרוסות ללא עור שמייבאת חברת "מעדני מיקי" ומהם הם עושים את הפילה הרינג פרוסות עם צבע ואת ההרינג הכבוש. ואילו העדה החרדית בדקה את חברת "אלדג" שתחת השנחתה והיא בדקה את מה שקוראים "פילה פרפר עם עור", ושם הם אכן מצאו תולעים. ושוב לאחר שגם אנחנו בדקנו את הפילה פרפר הלזה, מצאנו בו תולעים ללא כל צורך בבדיקה כימית, אלא בעזרת בדיקה רגילה בשולחן אור, אלא שקל יותר לבדוק באור UV, כעין שאנו בודקים את דגי הסלמון. ואכן כל הבדיקות בטבלה שנשלחה אליכם היא בדיקות על שולחן אור ובתאורת UV, גם יחד. וחשוב לציין כי כל מה שיש בדג אפשר לראות בבדיקה רגילה אמנם עם מאמץ, והבדיקה הקלה יותר היא בדיקה כימית, אך בוודאי שבדיקה כימית איננה מייצרת חרקים, אלא מסייעת לבדוק קל יותר. וכאשר האדם מתאמץ יותר יכול בוודאי למוצאם ללא בדיקה כימית. וק"ו כאשר מפוררים ידנית את כל בשר הדג כפי שנעשה בבדיקות שלפנינו.

כל שלמעשה אכן לא נתחדש כאן כלום, אלא שפעם ראשונה שנעשה כאן בדיקה מקיפה של כמה חברות וכוללת מאות בדיקות גם יחד, כדי לוודא את המצב האמיתי ולהגדיר באמת את האחוזים. חשוב לציין כי כל הבדיקות כאמור נבדקו בתאורת UV ולאחר שלמעה פוררו את כל בשר הדג, כך שהם בדיקות של 100% ותוצאות שאין כל אפשרות לסטות מהם. ויש כאן קביעות מוחלטת של הנתונים.

חשוב לציין כי עיקר הבדיקה נעשתה להבהיר אחת ולתמיד לציבור את המצב האמיתי, בפרט שנאמרו דברים סותרים, ולפעמים בקיצוניות, כעין מה שציטט הגרמ"ש קליין שליט"א בתשובתי את דברי בודקי הבד"ץ העדה החרדית שעל פי רוב יש בבשר, והדברים אינם נכונים בתכלית, או שהם דיברו על דפנות במן הדג או שהציטוט לא היה מדויק. ועל כן ביצענו את הבדיקות המקיפות הללו.

לבקשתך לקבל הסבר, כבר הסברתי לך בעבר בעל פה ובכתב, ואשוב עוד לתמצת את הדברים.

כפי שכבר כתבתי לך בבדיקה האחרונה שעשינו בנורבגיה אצל הייצרן שמספק את דגי ההרינג לחברת "מעדני מיקי" עשינו מחקר שכלל כמה ביקורים שם, ושם ראינו בבירור, שכל דג שעלה מבריכות האיחסון בעודו חי [כאשר שם הדייג הוא יומי, וכל הדגים נכנסים חיים לבריכות איחסון, ובאותו יום כבר מייצרים מהם מוצר סופי, והכל באמצעות מכונות אוטומטיות מיוחדות ומשוכללות מאד]. כל הדגים שנפתחו היו התולעים מפותלות ונמצאות בתנומה ולא בתנועה. מאידך כל דג שיצא מן המים הקרים מאד ויצא לאור המפעל ושהה בטמפ' של המפעל למשך זמן קצר ועל הידים שלי הנחתי כמה תולעים מפותלות, שלאחר כ 15 דקות החלו לנוע על ידי, הם מתחילים להכנס לתנועה.

שיטת העבודה שם מחולקת לכמה רמות, הנקיה ביותר, היא שהדג החי נשאב נכנס למכונה ותוך כמה שניות הוא מופרד במכונה לשני חלקים, מסיר את כל הפנים, נחתך לשתי חתיכות, מוסר העור ממנו, נחתכים הקצוות, והוא עובר שטיפה ואריזה. בדגים אלו אין בנמצא כל תולעים בבשר הדג וזה בדוק ומנוסה במאות חתיכות. [וזה דרך אגב הפרוסות המיובאות ע"י החברה הנז' בהשגחה צמודה עבור תעשיית ההרינג הכבוש והפילה מטיאס בשמן – אם כי לפעמים גם להם יש חוסר והם מייצרים מפילה פרפר עם עור]. ולכן גם בבדיקות בארץ נמצא נקי. הרמה השניה היא נקיה פחות, כאשר הדג מנוקה מכל הפנים והשדרה ונותר כל בשר הדג משני צידיו ביחד כולל העור שעליהם, וכאן יש א. חסרון בנקיון מושלם בבשר הדג ולעיתים מוצאים שיירי פנים [שבהם יש תולעים שנכנסים לבשר] ויש גם שהיה ארוכה עד תום העיבוד, ויש תולעים שחודרים לבשר, אלא שעדיין זה מיעוט קטן [ומהבדיקות האחרונות רואים שזה פחות מ 10%]. אפשרות נוספת היא של דג שלם ללא בני מעיים, ואז התולעים שנשארות תפוסות בדפנות הבטן חודרות אל הבשר [כי אין להם בני מעיים היכן להתחפר והם מתחפרים בבשר], וזה כבר קרוב לרוב ממש. ויש שהשיווק הוא עם בני מעיים, ואז התולעים נשארים גם בבני המעיים וגם חודרים לבשר, וזה בהיקף של כ 30% כפי שרואים בבדיקות האחרונות. ודרך אגב כל אותם שמשווקים עם בני מעיים ומגיעים עם מי מלח לארץ, רבים מן התולעים עדיין חיות, ואפשר לראות זאת בעיניים.

וכל זה הסבר מדויק ולא השערה, ולא דמיונות אלא מה שרואים בעיניים. ועפ"י יובן גם המצב של הנגיעות בדגי המרלוחה בארגנטינה, שמה שמיוצר עם עור באוניות נגוע בבשר הדג סביב ה 10% וברוב הפעמים פחות מזה. לבין מה שמיוצר במפעל שזה בדרך כלל בחזקת נקי, כיון שזה דייג טרי המגיע עם קרח והתולעים בתנומה ובמפעל הם עוברים ניקוי מיידי והסרת העור ושטיפה, [אמנם זה לא מכני, אך זה מהיר מספיק], והבשר בחזקת נקי. וזה ההבדל בין המרלוחה שמקורה מארגנטינה לאותה שמעובדת בסין ומגיע מאלסקה ומצבה כעין הסול, הפולק והסלמון שמגיע משם. ששם הדגים יורדים אל הסיפון, מנוקים מבני מעיים, אך משאירים את דפנות הבטן ושאריות בני מעיים בתוך הדג, והתולעים נכנסות לתנועה וחודרים אל הדג. ולכן נגיעותם גדולה מאד. ודינם בחזקת נגוע ממש.

לסיום ידידי, זה ההסבר וזו המציאות. ועל פי כללי ההלכה יש להכריע על כל דג על מיקומו, אופן עיבודו, וכו'. ולכן המשתמש בפרוסות הרינג שמקורם מנורבגיה ומגיעים לארץ כשהם פרוסות צד אחד ללא עור, הרי שהם בחזקת נקיים בוודאי, וזה עדיף. וגם המשתמש בפרוסות שמקורם מפרפר שלם עם עור, לאחר החיתוך לפרוסות והעיבוד יש לו על מה לסמוך להקל לכתחילה.

בברכה, ידידך שניאור זלמן רווח

בזה תם וגם נשלם, הדיון הנוכחי אודות החשש לתולעי אניסאקיס בבשר דגי ההרינג, ומהבדיקות המקיפות שנעשו במעבדה אנו למדים, שפעמים והחומר גלם ממנו עשויים פילה המטיאס בשמן או ההרינג הכבוש הוא נקי לחלוטין מכל חשש תולעים, ואם כן ק"ו שהמוצר הסופי נקי. וגם החברה הארחת שמייצרת מחומר גלם שהוא בחשש נגיעות מכל מקום המוצר הסופי נמצא נקי, כך שהתשובה ההילכתית שכתבה הגאון השקדן הרמ"מ קארפ שליט"א שרירה וקיימת.

אמנם על כך העיר הגרש"ז רווח שליט"א - יו"ר המכון, כי בארה"ב הדייג של דג ההרינג שונה והוא נידוג באוניות הדגות לטווח ארוך ולא דייג יומי כפי שמצוי בנורבגיה, ובארגנטינה מסירים את בני המעיים ומקפאים את הדג, כך שכמבואר לעיל הנגיעות בבשר הדג היא מרובה ביותר, ולפי המידע שבידינו גם את הפרוסות הם עושים לעיתים תדירות מדגים שלימים ולא מפרוסות כלל, ואם כן כל ההיתר מתאים, לאופן העיבוד כפי המצוי בארץ ישראל, ולא באם הוא מעובד באופן שונה.

